

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

2006–2007

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

© Göteborgs universitet 2009

ISSN 1403-4964

www.historiskastudier.gu.se/publikationer/Arkeologi/in_Situ/

Artiklar i In Situ granskas av minst två referenter ur redaktionskommittén.

Ansvarig utgivare

Kristian Kristiansen

Redaktion

Håkan Petersson

Teknisk redaktör

Gabriella Kalmar

Grafisk formgivning

Lena Troedson,

Riksantikvarieämbetet UV Väst

Gabriella Kalmar,

Bohusläns museum

Redaktionskommitté för 2009

Tony Axelsson *Västergötlands museum*, Nils Johansson *Riksantikvarieämbetet*, Håkan Karlsson

Göteborgs universitet, Kjell Knutsson *Uppsala universitet*, Kristian Kristiansen *Göteborgs universitet*,

Marianne Lönn *Göteborgs universitet & Riksantikvarieämbetet*, Linnea Nordell *Bohusläns museum*,

Håkan Petersson *Bohusläns museum*, Erik Rosengren *Kulturmiljö Halland*, Karl-Göran Sjögren

Göteborgs universitet, Christina Toreld *Bohusläns museum & Maria Vretemark Västergötlands museum*.

Engelsk språkgranskning

Judith Crawford

Distribution

Göteborgs universitet

Institutionen för historiska studier

Arkeologi

ark.bookshop@archaeology.gu.se

031-786 4614 (tel.)

031-786 5182 (fax)

Box 200

405 30 Göteborg

Finansiärer

Bohusläns museum, Göteborgs universitet, Kulturmiljö Halland, Riksantikvarieämbetet UV Väst,

Värmlands museum, Västergötlands museum

Producerad vid

Bohusläns museum

Box 403

451 19 Uddevalla

Framsida

Järnåldersdös på gården Fröböke i Halland. Skiss av Herman Hofberg från 1876 (Arne 1919:134).

Tryck

IT Grafiska AB, Uddevalla 2009

Innehåll

Kristian Kristiansen 60 år "Jeg står helt handfallen" <i>Håkan Karlsson & Johan Ling</i>	7
Att följa stigen – en publikundersökning på Blomsholm <i>Linda Andersson & Maria Persson</i>	11
Knark, fimpar och kapsyler – samtidsarkeologi i Göteborg <i>Daniel Gillberg, Benjamin Grahm-Danielson & Helena Nilsson</i>	23
Paret Klepeks fråga – en etnografiskt orienterad studie av arkeologins publika relation vid Vallhagar, Gotland <i>Håkan Karlsson</i>	31
Kvinnan från Österöd – ett tidigmesolitiskt skelett från Bohuslän <i>Torbjörn Ahlström & Karl-Göran Sjögren</i>	47
En mellanneolitisk palissad i södra Halland? <i>Magnus Svensson</i>	65
Döden i Anderstorp socken <i>Daniel Lindblad</i>	75
Berg – en kommunikativ plats på Värmlandsnäs <i>Hans Olsson</i>	95
Kyrkan, jarlen och makten – om det stormiga 1000-talet i nordligaste Halland <i>Tore Artelius</i>	105
Dödsrätt eller stål? Om hanteringen av odöda <i>Leif Häggström</i>	121
Loca in quibus crescit myrtus Om grophus för ölbrygd i mellersta Halland <i>Anna Häggström Aulin</i>	129

Meddelanden: Tvärvetenskap länkar bålplats till grav <i>Caroline Arcini & Marianne Lönn</i>	145
Debatt: Hyddlämningar från äldre Hensbacka – en fråga om förändrad metodik? <i>Per Falkenström</i>	151
Per Falkenström In Memoriam †	157

Förord

Välkommen till tidskriften *In Situ* tioårsjubileum. Detta är det första och sannolikt det enda förord som inte skrivs av ansvarige utgivare. Tidsskriften, som firar tioårsjubileum, vill samtidigt hylla, dess grundare och ansvarige utgivare, Kristian Kristiansens sextioårsjubileum.

Kristian Kristiansen och institutionen för arkeologi i Göteborg startade 1998 *In Situ* och har sedan dess varit dess ansvariga utgivare. Det första hårda arbetet med att få igång tidsskriften gjordes förtjänstfullt av Tore Artelius med god hjälp av Eva Englund och flera nummer med relevanta artiklar för västsvensk arkeologi kom i strid följd. Som alla tidskrifter kom också *In Situ* att efterhand få problem med ekonomin och därigenom kontinuiteten. Det är förhoppningsvis löst genom det samarbetsavtal som etablerades inför förra numret, även om ytterligare inkomstkällor är välbehövliga.

Förändringsarbetet rullar dock vidare och så här i jubileumstider förändras tidsskriften rejält. *In Situ, Västsvensk arkeologisk tidskrift* kommer i och med nästa nummer byta namn till *In Situ archaeologica*, med målsättningen att publicera artiklar på alla skandinaviska språk.

När flera tidskrifter har problem och blir vilande satsar *In Situ* på framtiden. Initialt har *In Situ archaeologica* ambitionen att av European Science Foundation bli rankat som en status C tidskrift, alltså tidskrift av viktig regional signifikans i Europa. Tidsskriften kommer även fortsatt använda sig av ”peer review” av artiklar i sin strävan efter kvalitet, både för tidskriften och för författarna.

Inom året planeras också en egen hemsida på vilken relevant information och tidigare nummer presenteras. Så småningom kommer också artiklar ur äldre nummer att kunna laddas ner som pdf-filer. En så kallad ftp-server kommer att upprättas, där författare och redaktion ska kunna hämta och lämna manus. Ett nytt prenumerationsregister är också ett viktigt kommande arbete. Tydligare författarinstruktioner kommer att lanseras till nästa nummer. Tidsskriftens professionalisering kommer också att märkas genom försäljning via näthandel i kommission på Riksantikvarieämbetet UV:s nätbokhandel, www.arkeologibocker.se. Museer nationellt över hela Sverige, som så önskar, kommer också erbjudas att sälja tidskriften via butiker och hemsidor.

I all förändring kommer dock ansvarig utgivare fortsatt vara ämnesföreträdaren för arkeologi på Göteborgs universitet och universitetet är fortsatt garanten för tidskriftens existens. I detta nummer har vi glädjemen och sorg, debatt och viktiga meddelanden

samt innehållsrika artiklar med god spridning inom Väst-sverige. Tillsammans kan vi förhoppningsvis fylla den nya In Situ archaeologica med innehåll och aktiv debatt. Manus välkomnas kontinuerligt, förslag på teman likaså.

april 2009

Håkan Petersson

Redaktör

Kristian Kristiansen 60 år

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'K. Kristiansen', with a long horizontal line extending from the end of the signature.

”Jeg står helt handfallen”

Dessa ord yttrades av Professor Kristian Kristiansen, initiativtagaren till *In situ*, under det ”surprise party”, som organiserades för honom på den arkeologiska institutionen vid Göteborgs Universitet. Kristian fyllde 60 år den 16 augusti 2008 och han firade sin 60-årsdag med familj och vänner i Danmark. Ett firande ägde därför rum på institutionen den 4 september då vänner och kollegor från hela Norden tillströmmade och det bjöds på musik, vin, presenter, tilltugg och många tal. I dessa tal framgick tydligt vilken betydelse Kristians insatser för arkeologin i Göteborg, Skandinavien och Europa har haft genom åren. Möjligen stod han handfallen inför själva överraskningsmomentet då han inte var förberedd på ett ”surprise party”. Samtidigt så är det det omgivande arkeologiska samhället som borde stå handfallet inför de enorma insatser Kristian gjort på olika plan för den nationella och internationella arkeologin, och inte minst för den arkeologiska institutionen i Göteborg.

Kristian har bland annat iscensatt och genomfört ett antal projekt som kommit att placera institutionen på den internationella forskningsarenan. Bland dessa kan nämnas *Från kust till kust, The Emergence of European Communities (EEC)*, som består av delprojekt i Ungern, Sicilien och Tanum, *Vitteneprojektet* och *Svenskt hällristningsforskningsarkiv (SHFA)*. Listan kan dock göras mycket längre. Kristian har vidare initierat ett antal internationella konferensforum som blivit normbildande och oerhört betydelsefulla för den teoretiska och praktiska diskursen inom den europeiska arkeologin. Bland dessa kan nämnas *Nordic TAG* och *European Association of Archaeologists (EAA)*. Båda dessa organisationer har dessutom vid ett tillfälle vardera låtit organisera konferenser vid institutionen i Göteborg vilket ytterligare bidragit till att fästa densamma på den internationella kartan. Kristians egen forskning rörande bronsåldern har under de senaste decennierna befunnit sig i den absoluta forskningsfronten. I sin forskning har hans styrka varit kombinationen av ett grundläggande empiriskt, materialorienterat perspektiv med övergripande samhällsteoretiska resonemang. Exempelvis har Kristian i ett flertal artiklar och i monografierna *Europe before His-*

tory (1998) och *The Rise of Bronze Age society* (2005) varit banbrytande vad gäller att presentera och diskutera nya samhällsperspektiv, interaktionsmönster och symbolism beträffande det europeiska bronsålderssamhället. Den sistnämnda monografin erhöll år 2007 pris för bästa utländska monografi av *The Society of American Archaeologists (SAA)* inom ramen för organisationens årliga *Book award*. Han har också i olika forskningssammanhang genom åren samarbetat med internationella forskare såsom Michael Rowlands, Timothy Earl och Ian Morris för att nämna några. Kristian har inte enbart initierat och genomfört forskningsprojekt på den renodlat vetenskapliga arenan utan även knutit viktiga pedagogiska forskningsprojekt till institutionen.

Bland dessa kan nämnas *Co-Creating Cultural Heritage* som genomfördes 2006 i samarbete med kollegor vid Stanford university och *E-learning as a tool of knowledge transfer in the field of protection and management of archaeological heritage* som genomförs under perioden 2007–2009 tillsammans med kollegor i Polen, Lettland, Tyskland, England och Holland. Kristian har dessutom mot bakgrund av sin tidigare verksamhet inom den danska kulturmiljövården kommit att initiera och påverka de svenska diskussionerna rörande kulturarvsförvaltning samt övergripande frågor rörande kulturarvet och dess samtida samhällsfunktioner, på ett omfattande sätt. Detta gäller både på det lokala och det nationella planet. Ett exempel är hur han på det västsvenska planet medverkat till att initiera det mångvetenskapliga och tvärsektoriella samarbetsforumet *Kulturarvsakademien* mellan universitet och regionala kulturarvsinstitutioner samt aktivt bidragit till att kulturarvsfrågorna förts upp på Göteborgs universitets dagordning som ett av de styrkeområden universitetet avser att fokusera på under de kommande åren.

Under de år Kristian varit verksam som professor vid institutionen för arkeologi i Göteborg har han fungerat som en lysande inspiratör, som ständigt varit beredd att dela med sig av erfarenheter och kontaktnät, inte bara för det stora antal doktorander han framgångsrikt handlett utan även för kollegor, forskare och grundutbildningsstudenter. Det är vår förhoppning att Kristian med sin positiva inställning fortsätter att inspirera personer i sin

omgivning på samma sätt som tidigare. Inte minst i dagsläget då institutionen nu tagit en ny form i samband med sammanslagningen med historieämnet inom ramen för *Institutionen för historiska studier*. Mot bakgrund av allt det Kristian Kristiansen iscensatt och genomfört genom åren vill vi avsluta denna korta resumé, som är långt ifrån fullständig, genom att utbrista:

”Vi står helt handfallna”

För In Situ och de arkeologiska institutionerna i Västsverige
Håkan Karlsson & Johan Ling

Knark, fimpar och kapsyler – samtidsarkeologi i Göteborg

Daniel Gillberg, Benjamin Grahn-Danielson & Helena Nilsson
Institutionen för historiska studier
Göteborgs universitet

Abstract

The contemporary archaeological project, Parkeologiprojektet started as an examination of whether archaeological methods could be used to confirm, contradict and/or complement the image of what Gothenburg's green public areas are used for. The municipality of Gothenburg has created socio-topical maps that are supposed to describe the way these areas are used. Our project started with an archaeological survey of the surface of an area surrounding three park benches in Näckrosdammen, a park close to the Gothenburg University Library. Our findings suggested that the use described in the maps did not conform to the actual use of the area. While the maps described what people had answered in surveys, the remains told a different story; one of the use of alcoholic beverages, spirits and drug abuse. In relation to our general outline regarding the socio-topic maps the paper also discusses concepts like democracy and cultural heritage, and stresses that the latter should be replaced by the concept of place. This conclusion is based upon the assumption that the cultural heritage concept fails to communicate with marginal groups in the society, which is a less desirable situation in a democratic perspective. In our study we have found that archaeology can be a useful tool for discovering and determining how public areas are used and that archaeology is well suited to conduct studies of the contemporary society.

Precis i närheten av Arkeologen, Göteborgs Universitet, ligger Näckrosdammen – en fin och trevlig grön oas ett stenkast från den bullriga stadsmiljön vid Korsvägen. I april 2007 genomförde *Parkeologiprojektet* en arkeologisk undersökning av marken invid tre parkbänkar vid Näckrosdammen. Projektet som drivs av tre studenter vid Göteborgs Universitet har blivit en del av den samtidsarkeologiska forskningen vid Institutionen för Arkeologi och Antikens kultur.

Det samhälle vi idag lever i präglas i hög grad av stadsmiljöer. Kontakten med naturen är minimal för många människor. Istället består vår dagliga miljö av asfalt, betong och sten. Vi trampar omkring bland bilar och andra fordon i en bullrig tillvaro där information och människor av olika

Figur 1. Parkeologerna "gräver". Från vänster: Benjamin Grahn-Danielson, Helena Nilsson och Daniel Gillberg.

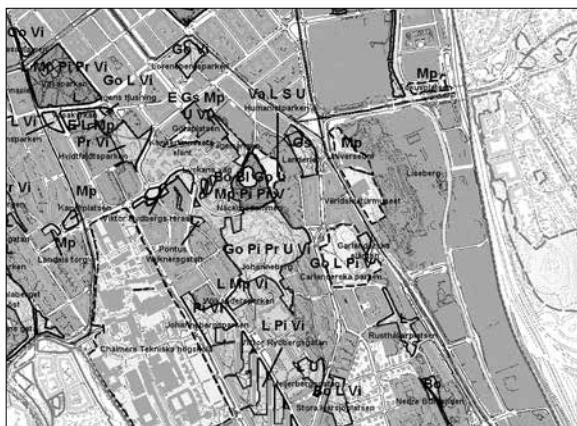
slag alltid är närvarande. För att göra städernas ofta ganska kaotiska intryck mer harmoniska anläggs grönområden och grönskande stråk i stadsmiljöerna. Många gånger nämns inom stadsplaneringen *gröna oaser* där ett lägre tempo och lugn skall infinna sig för besökaren. Dessa stadens gröna lungor utgör mötesplatser för många av stadens invånare som använder platserna på olika sätt beroende på ålder, kön, etnisk härkomst och så vidare. En barnfamilj använder troligtvis inte parken på samma sätt som ett gäng punkare. Stereotypen är att de senare sitter och dricker billig folköl eller delar på en flaska kir ackompanjerade av hög, skrämig musik. De förra lämnar kanske istället efter sig rester från en måltid, en klick potatissallad och kanske en plastbit från en förpackning av något slag. De frågor som är av väsentlig vikt för parkeologiprojektet är:

Vilka spår efter aktiviteter lämnar människor efter sig? Hur använder människor egentligen stadens olika områden? Utifrån våra undersökningar så uppdagades ett material som till största delen vittnar om olika typer av konsumtion av varor; exempelvis måltider och intag av alkohol. Det arkeologiska materialet representerar endast händelser där materialiteter används och förbrukas. En promenad går inte spåra i det arkeologiska materialet, eftersom promenaden inte lämnar några arkeologiska spår. Ytterligare ett representativitetsproblem är naturligtvis de saker som av olika anledningar inte bevaras. Inom traditionell arkeologi finns en medvetenhet kring denna problematik, något som parkeologiprojektet har tagit till sig. Arkeologin kan aldrig se en helhet av platsens historia, inte heller andra discipliner (exempelvis sociologi) men tillsammans kan de komma närmare en helhet.

Park- och Naturförvaltningen vid Göteborgs kommun försöker att svara på den sista frågan med hjälp av något de kallar *sociotopkartor*. I nuläget så finns det ett flertal publicerade sociotopkartor och dessa beskrivs följande på kommunens hemsida:

En sociotopkarta visar hur människor använder och upplever offentliga platser och grönområden i staden, till skillnad från en biotopkarta som visar miljöer för flora och fauna. Sociotopkartor bygger på brukarundersökningar, dels systematiska platsobservationer och dels enkäter, möten och intervjuer där människor får säga vilka platser de

använder och vad som är värdefullt. Göteborgs park- och naturförvaltning menar att stadsdelsvisa sociotopkartor kan bli en viktig del i stadens planering för en bättre och vackrare stadsmiljö. (Park- och naturförvaltningen 2009)

Figur 2. Detaljbild från sociotopkartan över centrala Göteborg. Efter sociotopkarta Centrum: Krokslätt, Johanneberg, Landala, Norra Guldheden, Lorensberg, Vasastaden, Inom vallgraven, Stampen och Heden.

I och med att Göteborgs kommun arbetar med att ta fram planeringsunderlag i form av sociotopkartor så finns det goda möjligheter för arkeologin att bidra med ytterligare kunskap. Kartorna är framtagna med hjälp av enkäter och undersökningar och meningen med dem är att visa hur områden i Göteborg används av dess invånare. Kartornas områden beskrivs utifrån ett antal värdeord såsom "picknick", "bollsport" eller "mänskliga möten". Syftet med sociotopkartorna är att de i framtiden kan bli användbara inom stadsplaneringen.

Vi menar dock att det underlagsmaterial som använts många gånger kan vara bristfälligt och att det inte ger en helhetssyn över stadens platser. Vilka personer är det som har blivit intervjuade och hur har platsobservationerna genomförts? Genom att se på platserna med ett arkeologiskt synsätt är det mycket möjligt att en annan verklighet kan uppdagas. Det är detta som Parkeologiprojektet har börjat arbeta med; att genomföra arkeologiska studier av Göteborgs stadsmiljöer med sociotopkartorna som utgångspunkt. Syftet är att ge en kompletterande bild av

stadens miljöer, en dimension av platserna som annars kan bli förbisedd. Vi vill med detta inte värdera sociotopkartorna, men vill med arkeologins hjälp visa att kulturarv och demokrati är en del av stadens platser och diskussionen om dem. För att förstå stadens rum så behövs också en förståelse för rummens historiska kontexter.

Den 24–26 april 2007 genomförde Daniel Gillberg, Benjamin Grahn-Danielson och Helena Nilsson en undersökning av tre parkbänkar vid Näckrosdammen i Göteborg, för parkeologiprojektets räkning, där de samtida, materiella förhållandena dokumenterades (Gillberg, Grahn-Danielson & Nilsson opublicerat 2009; Grahn-Danielsson 2007). Fältarbetet genomfördes med en metod som byggde på lagergrävning (single context). Det första lagret utgjordes av markens direkta ytskikt. Alla föremål som låg direkt på marken hänfördes således till Lager 1. Lager 2 var grässvålen, och Lager 3 jordlagret därunder. I lager 3 upptäcktes en anläggning (stenlagd plattform, med små gatsten lagda i rutmönster). Anläggningen grävdes ut i stick, på grund av att lager tre inte var tänkt att slutföras. Totalt grävdes en yta om 6 kvadratmeter och till ett djup om 6 cm. Frågeställningarna vi arbetade med var huruvida de aktiviteter som sociotopkartan över platsen nämnde gick att spåra i det arkeologiska materialet.

Fyndmaterialet jämfördes redan från början med vad som kunde förväntas hittas utifrån det som sociotopkartorna visar. Under undersökningen uppvisade fyndmaterialet en stor spännvidd från olika aktiviteter. Fimpar, kapsyler, påsklammor, frukt- och nötskal, glasbitar med mera var frekvent förekommande. De till kvantitet största kategorierna av fynd utgjordes av fimpar (224 st.), kapsyler (177 st.) och ölburksringar (122 st.). Dessa kan både anses stämma överens med sociotopen på platsen, men samtidigt också skilja sig starkt från det på sociotopkartan redovisade materialet (för en fullständig redovisning av materialet se Gillberg et al. 2009).

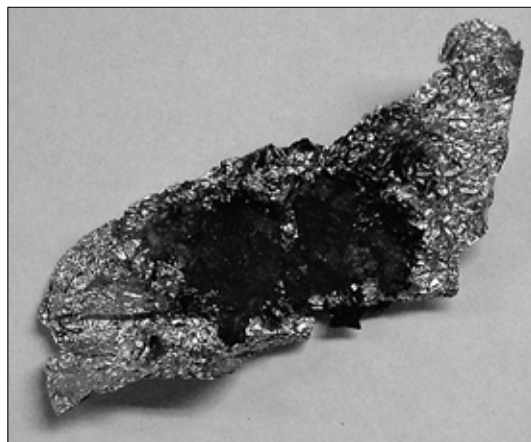
Den aktuella sociotopkartan över centrala Göteborg beskriver området kring Näckrosdammen med följande värdeord: bollsport, blomning, grön oas, lek, mötesplats, picknick, promenad och vila och platsen utnyttjas av människor från hela Göteborg. Under vår utgrävning

hittade vi däremot många fynd som tyder på andra användningsområden av Näckrosdammen. Mycket av det vi hittade och kom fram till går inte att föra in under de positivt laddade värdeord som sociotopkartan redovisar. Under utgrävningen hittades bland annat en stor mängd kapsyler och ölburksringar som går att koppla samman med en stor alkoholkonsumtion på platsen. Visserligen går det att under en picknick konsumera alkoholhaltiga drycker. Våra fynd uppvisade dock tecken på en konsumtion av drycker med en högre alkoholhalt än vad som kan tänkas vara ”vanligt” vid en picknick. Den mest frekvent förekommande kapsylen var till exempel *X-strong*, 7,0 (cider). Även fynd som kan vara spår av narkotikaanvändning hittades, utgrävningens mest spektakulära fynd utgjordes av foliehöljet till en haschkaka, med rester av hasch i. En parallell kan här dras till Nationalteaterns låt *Bängen trålar*. Sångens första vers börjar med:

*Om du letar efter röka när du är i
Göteborg, bort i Näckrosdammen, Vasa-
parken eller Femmans torg...*

(Melander & Mosesson 1974).

Genom att studera vad som lämnats kvar på platsen blev det tydligt för oss att arkeologin kan ge en annan bild av verkligheten än vad sociotopkartorna ger oss.

Figur 3. Foliehöljet till den förmodade haschkakan. Skala 1:1.

Plats och kulturarv

Termen *sentida kulturarv* används ofta på ett sätt som omkullkastar det traditionella kulturarvsbegreppet. Mats Burström (2007) beskriver till exempel en bilkyrkogård i Småland som vänt uppochned på debatten om hur vård och bevarande av kulturarvet skall bedrivas. Bilkyrkogårdens största kvalitet är i motsats till exempelvis hållristningar, dess stora förfall. Kulturarvet behöver inte ha historiska eller förhistoriska kopplingar och kulturarvet behöver inte kunna knytas till traditionellt sett ”viktiga” händelser vilket Burström (a.a.) och även Maria Persson (2006) visar. Kulturarvsbegreppet är dock fortfarande ett problematiskt begrepp. Begreppet *sentida* nyanserar det något men ersätter det inte med någonting oproblemiskt.

För att kunna närma oss problematiken kring kulturarvet är det för oss nödvändigt att fokusera på begreppen *kultur* samt *arv* var för sig. Jan Garnet (2005) menar att kultur står för sådant som för oss framstår som självklart. Han menar vidare att man kan tala om kultur som outtalade synsätt, attityder och förhållningssätt vilka ligger till grund för hur vi ser på oss själva och samspelar med människor i vår omgivning. Garnet pekar på att kultur inte är att förväxla med tidsanda, då det finns en uppsjö kulturella förhållningssätt; vilka existerar parallellt på en och samma plats samt vid samma tid. Kulturen finns i våra huvuden men är samtidigt en social företeelse, då den blottläggs först vid interaktionen med andra individer.

Om vi istället väljer att använda den bredare definitionen av ”kultur” framför begreppet ”arv” framstår kulturarvsbegreppet som problemfyllt; ordkombinationen är helt enkelt olycklig. ”kulturarv” föreslår att ”kultur” ärvs i biologisk mening. Men det är en omöjlighet att ”ärva” kultur i sin helhet; hållristningarna i Tanum, för att ta ett exempel, är endast en liten del av den ”kultur” som en gång skapade dessa bilder

Epitetet kultur i kulturarv, kan väldigt förenklat ses som det som uttrycker en grups identitet och skiljer gruppen från andra grupper (Kerttu 2006:8). I och med att kulturarvet blir en del av denna identitet bidrar det med att förklara gruppens kollektiva historia (Grundberg 2000:25).

Begreppet ”kultur” i ”kulturarv” kan få oönskade konsekvenser. I och med att begreppet kulturarv för tankarna mot en gemensam kultur och ett gemensamt arv, med kopplingar till nationalstaten, har områden som exempelvis Bohuslän kommit i kläm. Vi vet idag relativt lite om Bohusläns historia, kanske till en del beroende av kulturarvsbegreppet. Eftersom Bohuslän en gång varit ”norskt” har området i vissa svenska ögon setts som ett norskt kulturarv. På samma sätt har man i Norge valt att inte bedriva forskning kring området då det idag som bekant är ”svenskt”.

Om man istället för att tala om kulturarv talar om *platser* är det möjligt att undgå det senare begreppets fallgropar. Bohuslän är helt enkelt ett område som råkar ligga inom de socialt konstruerade gränserna för nationen ”Sverige”. Detta område har i sin tur ett antal *platser med historia* vilken kan blottläggas genom materiella lämningar, texter, minnen och berättelser. Det är inte viktigt vems ”kultur” eller ”kulturarv” som platsen skall knytas till; *platsen och platsens historia i sig själv är det centrala*. Ett användande av platsbegreppet gör det lättare att inte hamna i diskussioner om vem eller vilka som skall anses berättigade till platsens historia. ”Kulturarv” riskerar att ses som någonting som kan knytas till olika ”grupper” eller ”kulturer”, medan en ”plats” – eftersom begreppet saknar den biologiska kopplingen – lättare kan brukas av människor från skilda etniska och kulturella bakgrunder.

Sverige är ett mångkulturellt samhälle och risken med att beteckna utvalda platser och ting till kulturarv blir i en förlängning att det kan föra med sig en känsla av kulturellt utanförskap. Om vi byter ut ordet och begreppet kulturarv mot plats är chansen att fler människor oavsett kulturell bakgrund tar del av *platsens* historia. Boende i exempelvis Bergsjön får därmed en direkt koppling till de av förhistorien och historien efterlämnade resterna i området i och med att de, liksom resterna (”stenåldersgraven”, ”torpet” osv.) är en del av platsens historia (Synnestvedt 2006). Det är just i de sammanhang, när en grupp utesluts från skapandet av kulturarvet som det blir problematiskt ur en demokratisk synvinkel. Ur ett demokratiskt perspektiv skall alla människor och grupper kunna vara med och säga det de tycker. Vi ställer oss frågan om inte sociotopkartorna

beskriver ett slags önskvärda kulturarv på platserna istället för platserna i sig.

Därför skulle arkeologiska undersökningar av stadens platser kunna ge en annan bild av dem än vad sociotopkartorna ger. Denna bild skulle många gånger bli annorlunda. Eftersom arkeologin tar till vara alla fynden från den undersökta platsen kan den inte selektivt utesluta grupper.

Detsamma gäller naturligtvis för området kring Näckrosdammen; våra fynd är inte en fråga om ett "kulturarv" som går att välja eller välja bort utan en del av platsens historia och därmed relevant och tillgängligt för alla. Eftersom våra fynd grävdes fram och tolkades utifrån Näckrosdammen som kontext, bidrar dessa till skapandet av platsens historia. Sedan är det upp till var och en att välja om de önskar se det som en del av kulturarvet eller inte (det är här vissa delar tenderar att blir bortglömda i kulturarvssammanhaningen eftersom kulturarvet konstrueras av specifika och särskilt utvalda delar av samhället, exempelvis arkeologer). I de fall platsens historia är målet för en undersökning kan inte vissa delar väljas bort då de alltså är en del av platsens historia. "Traditionell" arkeologi har ofta en tendens att inte dokumentera de "moderna" fyndlagren i nivåerna ovanför de "arkeologiska" lagren. I många fall väljs alltså även delar av platsens historia bort. Sådan typ av arkeologi, som inte engagerar sig i alla de materiella resterna oavsett fyndens ålder, är en arkeologi som parkeologiprojektet ser på med oförstående ögon. Kanske är det åter så att det väletablerade användandet av kulturarvsbegreppet ligger bakom sådana scenarier? "Kulturarvet" finns att hämta i de äldre "arkeologiska" jordlagren medan det som är ovanför är sådant som bör sorteras bort. Problemet bottnar i Kulturminneslagen (SFS 1988:950) som styr merparten av den arkeologi som bedrivs i Sverige idag. Kulturminneslagen legitimerar ett försummande av andra kulturarv än de forntida och innebär i praktiken att delar av platsers historia grävs bort utan att någon dokumentation görs.

För att åter använda hällristningar i Tanum som exempel vill vi hävda att delar av exempelvis platsen Vitlyckes historia också väljs bort. Det självklara "kulturarvet" kring området är bronsålderns hällristningar och det är i princip

enbart dessa som står i fokus. Platsen Vitlycke innehåller dock mycket mer historia och många fler "kulturarv" än så. På platsen stod till exempel en gång ett soldattorp (Ling, J. 2008 muntlig uppgift, se även Laga skifte, Vitlycke 1854) och även *Svanbergs kiosk* från 1950-tal (se Gustavsson & Karlsson 2004). Om dessa berättas det dock lite. Vid sidan av hällristningarna ter sig sådana delar av historien inte som några "självklara kulturarv" eller ens som "kulturarv". Väljer man här att fokusera på Vitlycke som en plats med historia blir istället hällristningarna, soldattorpet och Svanbergs kiosk likvärdiga delar som alla förtjänar att få sin historia berättad.

Arkeologi och samhälle

William Rathjes undersökningar inom *the Garbage Project* (1992; 2000) i Texas under slutet av 1900-talet visar att det människor säger om sin upplevda verklighet ofta inte stämmer när materialet de lämnar efter sig undersöks. Våra egna resultat tyder på ett liknande scenario. För att återkoppla resonemanget till det exempel som Parkeologiprojektet arbetat med: Näckrosdammen, så står det klart att vår arkeologiska undersökning gett en annan bild av platsen än vad sociotopkartan har gett. Då sociotopkartan beskriver platsen med endast positivt laddade värdeord, så kan man utifrån det arkeologiska materialet få sig en tankeställare om huruvida detta stämmer? I sin C-uppsats *Vad heter Näckrosdammen* (2006) tolkar James Garrabant några människors upplevelser av Näckrosdammen och målar en bild av platsen som rymmer olika världar. I hans etnologiska studie kommer flera aspekter av platsen fram, både de vi kan utläsa av sociotopkartan men också de som det arkeologiska materialet vittnar om. Bland annat diskuteras Näckrosdammens rykte om att vara en plats för droghandel. Enligt Garrabant finns Näckrosdammens koppling till droger i människors medvetande vilket också kan bekräftas av det arkeologiska materialet.

Har man med sociotopkartorna fjärrat sig från den sociala världen runt Näckrosdammen och andra platser i staden som är välbekanta för de flesta av stadens invånare? Är sociotopkartorna relevanta? Vad får vi för bild när vissa

kategorier av människor inte ges utrymme i beskrivningen av en plats? Vilka personer nås av enkäterna och görs därmed representativa och vilka underkommuniceras? I beskrivningen av en plats och dess aktiviteter måste för helhetsperspektivets skull även de mindre önskvärda elementen och aktiviteterna ingå:

Människor både agerar i förhållande till, och uttrycker och återskapar sociala relationer genom, den fysiska omgivningen. Rum kan inte definieras utan hänvisning till den sociala praktiken.
(Larsson 2006:51)

I olika tider skapar olika sorters miljöer olika aktiviteter och bestämmer platsens karaktär. Därför bör en rättvis bedömning av platsen, för det är väl trots allt en rättvis bedömning vi vill ha och bör kräva, bestå av ett helhetsperspektiv där alla har fått komma till tals? Ett exempel på en liknande problematik är ombyggnaden av Klarakvarteren i Stockholm. I nya stadsarkeologiska horisonter beskriver Beate Feldmann och Birgitta Svensson (2006) den cityförändring man genomförde där. Genom att modernisera Klarakvarteren ville man tvätta bort stämpeln av området som hemvist för prostitution, missbruk, fattigdom och misär. Så småningom förändrades kvarteren och blev alltmer stadens centrum, andelen kontor och butiker ökade och en mer attraktiv boendemiljö skapades. Fortfarande existerar dock en parallell bild av knarkhandel och missbruk på ”Plattan” och prostitution på Malmskillnadsgatan. Sociala problem är svåra att planera bort med mer attraktiva miljöer. En djupare kunskap om det sociala samspelet på en plats och i dess omgivande landskap måste till för att komma åt problemen. Genom att uppdaga helheten av platsens mer sentida historia får man ett större underlag som kan användas vid stadsplaneringen.

Arkeologin kan inte lösa problemen men väl användas som arena för diskussion. En utgrävning i sig kan fungera som ”happening” vilken lockar människor att engagera sig i en

plats historia och de diskussioner och frågor som platsen och fynden väcker. Parkeologiprojektet har syftat till att arbeta fram ett arkeologiskt material som kompletterar sociotopkartorna och befinner sig därför på offentliga platser där människor möts. En arkeologisk utgrävning i staden, på en offentlig plats, lockar människor till diskussioner om platser och deras historia. Vid utgrävningen mötte vi människor som var naturliga brukare av platsen vi undersökte. Två exempel på möten mellan undersökningen och människorna var ett möte med en berusad man som ofta besökte parkbänkarna (mannen kände sig tyvärr obehaglig med att vi undersökte platsen). Det andra exemplet var en skolklass från Bergsjön, som hade varit på cirkus, och i väntan på bussen tog en promenad kring Näckrosdammen.

Vid en granskning av sociotopkartorna över Göteborg blir det tydligt att dessa inte innehåller några negativa värden. Istället beskrivs områdena uteslutande genom positiva värden. Vi vänder oss emot att de negativa aspekterna av platserna inte kommer fram eftersom helhetsperspektivet därför går förlorat. Ett framtida arbete för Parkeologiprojektet skulle kunna vara att med hjälp av arkeologiska metoder genomföra en större kartläggning av samma områden som sociotopkartorna beskriver. Vi vänder oss också mot ett okritiskt användande av begreppet

Figur 4. Förmedling och pedagogisk verksamhet är en självklar del av samtidsarkeologin. En skolklass från Bergsjön får lära sig mer om arkeologi i allmänhet och parkeologi i synnerhet.

”kulturarv”, och föreslår att det är nödvändigt att försöka använda andra begrepp i diskussioner och undersökningar av historiska och sentida händelser. I samband med parkeologiprojektets första undersökning har vi istället försökt bruka platsbegreppet. Genom att vi väljer att byta ut *kulturarv* mot *plats* tillgängliggör vi platsernas historia för alla. Och samtidigt selekterar vi inte bort information som är väsentlig för en beskrivning av platserna. Vi visar samtidigt också att arkeologin mycket väl kan delta i studier av dagens samhälle.

Referenser

- Feldmann, B. & Svensson, B. 2006. Människor i centrum. I: Larsson, S. (red.). *Nya stadsarkeologiska horisonter*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Burström, M. 2007. *Samtidsarkeologi – introduktion till ett forskningsfält*. Lund, Studentlitteratur.
- Garnet, J. 2005. *Hallå! Om telefonens första tid i Sverige*. Historiska Media, Lund.
- Grundberg, J. 2000. *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag. En introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*. Diss. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Gustavsson, A. & Karlsson, H. 2004. *Plats på scen: Kring beskrivning och förmedling av Bohusläns fasta fornlämningar genom tiderna*. Bohusläns museum, Uddevalla.
- Kerrtu, J. 2006. *Genom arkeologens ögon*. C-uppsats i arkeologi, Institutionen för Arkeologi och antikens kultur, Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Larsson, S. (red.). 2006. *Nya stadsarkeologiska horisonter*. Riksantikvarieämbetet förlag, Stockholm.
- Persson, M. 2006. *Modernitet och materialitet – sentida kulturarv med arkeologisk blick*. Rapport över projektets utgrävning av Ramneskärsparken, Herrestads Sn, Västra Götalands län, Uddevalla.
- Rathje, W. & Murphy, C. 1992. *Rubbish. The Archaeology of Garbage*. Harper Collins, New York.
- Rathje, W. 2000. Integrated archeology. A garbage paradigm. I: Buchli, V. & Lucas, G. (red.). *Archaeologies of the Contemporary Past*. Routledge, New York.
- Svensk Författningssamling, 1988:950. Lag om kulturminnen m. m.

Otryckta källor

- Gillberg, D, Grahn-Danielson, B. & Nilsson, H. 2009. *Rapport Parkeologiprojektet: Näckrosdammen 2007*. Göteborg (i manuskript).
- Grahn-Danielsson, B. 2008. *Parkeologiprojektet*. www.parkeologi.blogspot.com, 2008-10-10
- Park- och naturförvaltningen. 2009. *Socioiotopkartor*. Hämtat från: <http://www5.goteborg.se/prod/parkochnatur/dalis2.nsf/vyPublicerade/B8712CD91EFBDE6FC1257205003902D8?OpenDocument>. Hämtat 17 mars 2009.
- Synnestvedt, A. 2006. *Utställning om en arkeologisk utgrävning vid Siriusgatan, Bergsjön*.
- Laga skifte Vitlycke 1854 Lantmäterimyndighetens arkiv 14-TAN-380.

Muntliga källor

- Ling, Johan. Forskare, Institutionen för Historiska Studier, Göteborgs Universitet. Muntlig uppgift augusti 2008.

Övriga källor

- Melander, A. & Mosesson, H. 1974. *Bängen trålar*. I: Livet är en fest, MNWCD 46:1990, Vaxholm.